

Avalent>Perekonnaasjad ja pärimine>Vanemlik vastutus – lapse isikuhooldusõigus ja suhtlusõigus Vanemlik vastutus – lapse isikuhooldusõigus ja suhtlusõigus

Tšehhi

1 Mida tähendab õiguslik termin „vanemlik vastutus” igapäevaelus? Millised on vanemliku vastutuse kandja õigused ja kohustused?

Termin „vanemlik vastutus” on sätestatud tsiviilseadustikus (seadus nr 89/2012). See hõlmab järgmisi vanema õigusi ja kohustusi: hoolitsemine lapse eest, sealhulgas eelkõige hoolitsemine lapse tervise ning füüsilise, vaimse, intellektuaalse ja kõlbelse arengu eest; lapse kaitsmine; lapsega isikliku kontakti säilitamine; lapse kasvatamise ja talle hariduse andmise tagamine; lapse elukoha kindlaksmääramine; lapse esindamine ja tema varade valitsemine.

Vanemlik vastutus tekib lapse sündides ja lõpeb siis, kui laps omandab täieliku teovõime. Vanemliku vastutuse kestust ja ulatust saab muuta üksnes kohus. Vanemad teostavad vanemlikku vastutust lapse huvides. Enne lapse huve mõjutava otsuse tegemist teavitavad vanemad last kõigest vajalikust, mis võimaldab lapsel kujundada välja oma arvamuse asjaomases küsimuses ning teavitada vanemaid sellest arvamusest; seda ei kohaldata juhul, kui laps ei ole suuteline teabest vajalikul määral aru saama, oma arvamust kujundama või vanemaid sellest arvamusest teavitama. Vanemad pööravad erilist tähelepanu lapse arvamusele ja võtavad seda arvamust otsuse tegemisel arvesse. Vanemad teostavad vanemlikku vastutust seoses lapse isikuga sellisel viisil ja ulatuses, et see oleks kooskõlas lapse arengutasemega. Kui vanemad teevad otsust seoses lapsele hariduse andmisega või lapse töötamisega, võtavad nad arvesse lapse arvamust ning tema võimeid ja andeid.

Kuni laps omandab teovõime, on tema vanematel õigus last suunata, kasutades selleks tema arenevate võimete seisukohast asjakohaseid kasvatuslikke meetmeid, sealhulgas piiranguid, mis on mõeldud lapse kõlbluse, tervise ja õiguste kaitsmiseks, samuti teiste isikute õiguste ja avaliku korra kaitsmiseks. Laps peab neile meetmetele alluma. Kasvatuslikke meetmeid võib kasutada üksnes sellises vormis ja ulatuses, nagu on asjakohane olukorda arvesse võttes, kahjustamata seejuures lapse tervist või tema arengut ja inimväärikust.

Leitakse, et kõik alaealised, kes ei ole omandanud täielikku teovõimet, on pädevad tegema selliseid õigustoiminguid, mis vastavad nende vanemate alaealiste intellektuaalsele küpsusele ja otsustusvõimele. Vanematel on kohustus ja õigus esindada last õigustoimingutes, mille tegemiseks laps ei ole õiguslikult pädev. Vanemad esindavad last ühiselt, kuid kumbki vanem võib toimida eraldi; kui üks vanematest tegutseb last käsitlevas asjas üksi suhetes kolmanda isikuga, kes toimib heas usus, siis loetakse, et asjaomane vanem tegutseb teise vanema nõusolekul. Vanem ei saa last esindada, kui see võib põhjustada huvide konflikti tema ja lapse vahel või samade vanemate mitme lapse vahel. Sellisel juhul määrab kohus lapsele hooldaja. Kui vanemad ei jõua kokkuleppele küsimuses, kumb vanematest peaks last õigustoimingutes esindama, otsustab kohus ühe vanema avalduse alusel, kumb vanematest tohib last seaduslikult esindada ja mil viisil on tal õigus seda teha.

Vanematel on kohustus ja õigus valitseda lapse vara, eelkõige hallata seda vajaliku hoolikusega. Vanemad peavad ettevaatusega käsutama rahalisi vahendeid, mida ei pruugita vajada lapse varaga seotud kulude katmiseks. Õigusmenetlustes, mis on seotud lapse vara üksikute osadega, toimivad vanemad tema esindajatena; vanem ei saa last esindada, kui see võib põhjustada huvide konflikti tema ja lapse vahel või samade vanemate mitme lapse vahel. Sellisel juhul määrab kohus lapsele hooldaja. Kui vanemad rikuvad kohustust hoolitseda lapse vara eest vajaliku hoolikusega, hüvitavad nad lapsele tekitatud kahju solidaarselt. Kui vanemad ei jõua kokkuleppele lapse vara valitsemisega seotud olulistest küsimustest, teeb otsuse kohus ühe vanema avalduse alusel. Kui vanemad soovivad teha õigustoiminguid, mis on seotud lapse olemasoleva või tulevase varaga või sellise vara üksikute osadega, peab neil selleks olema kohtu luba, välja arvatud juhul, kui tegemist on üldiste küsimustega või kui küsimus on küll erakorraline, kuid sellega hõlmatud vara on väga väikese väärtusega.

2 Kellele lasub üldjuhul vanemlik vastutus lapse eest?

Vanemlik vastutus lasub mõlemal vanemal. Vanemal on vanemlik vastutus, kui teda ei ole sellest ilma jäetud. Ei ole oluline, kas lapse vanemad on abielus või mitte ning kas laps sündis abielust või väljaspool abielu.

Vanemad teostavad vanemlikku vastutust vastastikusel kokkuleppel. Kui last käsitlevas küsimuses otsuse tegemisega viivitamine võib olla ohtlik, võib üks vanem teha otsuse või anda oma nõusoleku üksi; ta peab siiski teavitama teist vanemat viivitamatute asjade seisust. Kui üks vanem tegutseb last käsitlevas asjas üksi suhetes kolmanda isikuga, kes toimib heas usus, siis loetakse, et asjaomane vanem tegutseb teise vanema nõusolekul. Kui vanemad ei saavuta kokkulepet lapse jaoks olulises, eelkõige lapse huvidega seotud küsimuses, teeb otsuse kohus ühe vanema avalduse alusel; seda kohaldatakse ka juhul, kui üks vanem on teise vanema lapse jaoks olulises küsimuses otsuse tegemisest kõrvale jätnud. Olulisteks küsimusteks loetakse eelkõige lapse elukoha kindlaksmääramist ja tema hariduse või töötamise üle otsustamist, kuid mitte tavapäraste meditsiiniliste ja sarnaste protseduuride tegemist.

Kohus võib otsustada peatada vanema õiguse teostada vanemlikku vastutust, kui vanem ei saa vanemlikku vastutust teostada tõsiste asjaolude tõttu ja kui leitakse, et see on vajalik lapse huvides. Kui vanem ei teosta vanemlikku vastutust nõuetekohasel ja kui see on vajalik lapse huvidest lähtuvalt, võib kohus piirata vanemlikku vastutust või selle teostamist ning samal ajal määrata kindlaks sellise piirangu ulatuse. Kui vanem kuritarvitab oma vanemlikku vastutust või selle teostamise õigust ja/või jätab vanemliku vastutuse või selle teostamise tõsiselt hooletusse, võib kohus temalt vanemliku vastutuse ära võtta. Kui vanem paneb lapse vastu toime tahtliku kuriteo või kui vanem kasutab oma last – keda ei saa kriminaalvastutusele võtta – kuriteo toimepanemiseks, hindab kohus eelkõige seda, kas on alust asjaomasel vanemal vanemliku vastutuse äravõtmiseks.

Kui üks vanematest on surnud või tema isik ei ole teada või kui ühel vanematest ei ole vanemlikku vastutust või kui tema õigus teostada vanemlikku vastutust on peatatud, teostab vanemlikku vastutust teine vanem; seda kohaldatakse ka juhul, kui ühe vanema vanemlikku vastutust või selle teostamise õigust on piiratud. Kui kummagi vanematest ei ole täielikku vanemlikku vastutust, kui mõlema vanema õigus teostada vanemlikku vastutust on peatatud ja /või kui vanemate vanemlikku vastutust on mõjutatud ühel eespool kirjeldatud viisil, kuid kummagi vanema puhul erinevalt, määrab kohus lapsele hooldaja, kellele antakse vanema kohustused ja õigused või kes täidab neid kohustusi ja õigusi vanemate asemel. Vanemliku vastutuse või selle teostamise õiguse piiramise korral määrab kohus lapsele hooldaja.

Lapse lapsendamise korral lähevad vanemliku vastutusega kaasnevad õigused ja kohustused lapsendajale üle lapsendamise kohta tehtud kohtuotsuse jõustumise hetkest.

3 Kui vanemad ei ole suutelised või ei soovi lapse eest vanemlikku vastutust kanda, kas nende asemele võib määrata mõne teise isiku?

Kui kohus otsustab piirata vanema teovõimet, teeb ta ka otsuse vanemliku vastutuse kohta. Kui vanem on alaealine, kes ei ole veel omandanud täielikku teovõimet avalduse alusel või abiellumise kaudu, siis peatatakse tema vanemliku vastutuse teostamise õigus seniks, kuni ta omandab täieliku teovõime. Seda ei kohaldata seoses lapse eest hoolitsemisega seotud kohustuste ja õigustega, välja arvatud juhul, kui kohus otsustab seoses vanema isikuga peatada nende kohustuste ja õiguste täitmise õiguse seniks, kuni vanem omandab täieliku teovõime. Kui vanema teovõimet selles küsimuses on piiratud, peatatakse tema õigus teostada vanemlikku vastutust tema piiratud teovõime kehtivuse ajaks, välja arvatud juhul, kui kohus otsustab kõnealuse vanema isikut silmas pidades säilitada tema õiguse täita lapse eest hoolitsemisega seotud kohustusi ja õigusi ning tema õiguse lapsega suhelda.

Kui puuduvad mõlemad vanemad, kes peaksid teostama lapse suhtes vanemlikku vastutust, määrab kohus lapsele eestkostja. Eestkostjal on lapse ees põhimõtteliselt kõik vanema õigused ja kohustused, kuid tal puudub lapse ülalpidamise kohustus. Erandjuhtudel võivad olla kindlaks määratud teistsugused kohustused ja õigused, võttes arvesse eestkostja isikut või lapse olukorda, samuti seda, mis põhjustel ei ole vanematel kõiki kohustusi ja õigusi. Eestkostjal peab olema täielik teovõime ja tema eluviis peab tagama, et ta on suuteline seda rolli nõuetekohaselt täitma. Kohus võib määrata eestkostja rolli täitma ka kaks isikut – tavaliselt abielupaari. Kui see ei ole vastuolus lapse huvidega, määrab kohus eestkostjaks vanema nimetatud isiku. Muudel juhtudel määrab kohus eestkostjaks lapse sugulase või talle lähedalseisva isiku, välja arvatud juhul, kui vanem on sõnaselgelt selle isiku vastu. Kui selline isik puudub, määrab kohus eestkostjaks muu sobiva isiku. Kui lapse eestkostjaks ei ole võimalik määrata ühtegi füüsilist isikut, määrab kohus eestkostjaks laste sotsiaal- ja õiguskaitsega tegeleva ametiasutuse, kuni kohus määrab teise eestkostja või kuni eestkostja nõustub seda rolli täitma. Eestkostja tegutseb kohtu järelevalve all. Ta koostab vara nimekirja nii oma tegevuse alguses kui ka lõpus. Ta esitab korrapäraselt kohtule aruandeid lapse ja tema arengu kohta ning annab aru lapse vara valitsemise kohta. Kõik eestkostja otsused, mis ei ole seotud igapäevaste küsimustega, peab heaks kiitma kohus.

Teine võimalus on paigutada laps asendusperre. Asendusperes hoolitsetakse teise isiku lapse eest, kuid see ei tähenda teise isiku lapse lapsendamist. Lapse kasvatamisel on asendusvanemal mõistlikus ulatuses vanema õigused ja kohustused. Tal on kohustus ja õigus teha otsuseid üksnes lapsega seotud igapäevaküsimustes, esindada last neis küsimustes ja valitseda lapse vara. Olulistest küsimustest peab ta teavitama lapse vanemaid. Kui asjaolud seda tingivad, annab kohus asendusvanemale täiendavad kohustused ja õigused. Lapse vanematele jäävad vanemlikust vastutusest tulenevad kohustused ja õigused, sealhulgas õigus lapsega isiklikult ja korrapäraselt suhelda, ning õigus saada lapsega seotud teavet. Neile ei jää need õigused ja kohustused, mis lähevad seaduse alusel asendusvanemale, välja arvatud juhul, kui kohus eriliselt asjaolusid arvesse võttes otsustab teisiti. Asendusvanemal puudub lapse ülalpidamise kohustus.

Asendusvanem peab tagama nõuetekohase hoolitsuse, tema elukoht peab asuma Tšehhi Vabariigis ning ta peab nõustuma sellega, et laps paigutatakse tema juurde asendushooldusele. Üldjuhul on asendusvanem lapse sugulane, kuid see võib olla ka muu isik, kellega laste sotsiaal- ja õiguskaitsega tegelev ametiasutus on lapse asendushoolduse kokku leppinud (sel eesmärgil peavad piirkondlikud bürood arvestust asendusvanemateks sobivate kandidaatide üle). Kohus võib paigutada lapse asendushooldusele nii lühiajaliselt (näiteks vanema raviasutuses viibimise ajaks) kui ka tähtajatult pikemaks perioodiks.

Asendushooldusega on seega võimalik lahendada perekonnas tekkinud kriisiolukorda või tagada hoolitsus alternatiivses perekonnas. Selleks et vähendada laste paigutamist hoolekandeesutustesse või sarnast liiki asutustesse, eelistatakse asendushooldust institutsionaalsele hooldusele.

Asendusvanem saab riiklikke toetusi (nt makstakse toetust lapse vajaduste rahuldamiseks tehtud kulutuste katmiseks, asendushoolduse lõpetamise toetust, asendusvanema tasu jne).

Tsiviilseadustikus on lisaks sätestatud lapse hooldamine kolmanda isiku poolt juhul, kui kumbki vanematest ega eestkostja ei saa lapse eest isiklikult hoolitseda. Selline hooldus ei ole asendushoolduse alternatiiv ning sellega ei asendata hooldust, mis peab eelnema lapsendamisele. Seda eelistatakse lapse hoolekandeesutusse paigutamisele. Hooldaja peab tagama nõuetekohase hoolitsuse, tema elukoht peab asuma Tšehhi Vabariigis ning ta peab nõustuma sellega, et laps paigutatakse tema hooldusele. Hooldaja kohustused ja õigused määrab kindlaks kohus. Vastasel korral lähtutakse asjakohastest asendushooldust käsitlevatest õigusaktidest.

Vanemad kui seaduslikud esindajad võivad lapsega seotud toimingute (välja arvatud perekonnaseisutoimingute) tegemiseks allkirjastada esindamist käsitleva kokkuleppe eksperditeadmisi omava isikuga või näiteks teise sobiva isikuga. Kui laps allkirjastab esindamiskokkuleppe, ei mõjuta see vanemate õigust last seaduslikult esindada. Kui seaduslikud ja lepingulised esindajad ei saavuta kokkulepet, teeb otsuse kohus lähtuvalt lapse huvidest.

Kui lapse kasvatamine või tema füüsiline, intellektuaalne või vaimne seisund ning nõuetekohane areng satub ohtu või on häiritud sellises ulatuses, mis ei ole lapse huvides, ning juhul, kui eksisteerivad tõsised põhjused, mis ei võimalda vanematel tagada lapse kasvatamist, võib kohus vajaliku meetmena ette näha lapse paigutamise hoolekandeesutusse. Kohus teeb seda eelkõige juhul, kui varasemate meetmetega ei ole suudetud olukorda parandada. Sellise meetme võtmisel hindab kohus alati, kas oleks asjakohasem eelistada lapse paigutamist hooldusele füüsilise isiku juurde. Institutsionaalse hoolduse võib ette näha maksimaalselt kolmeks aastaks, kuid seda aega võidakse (korduvalt) pikendada, kui lapse institutsionaalsele hooldusele paigutamise põhjused eksisteerivad jätkuvalt (iga kord pikendatakse perioodi maksimaalselt kolm aastat). Kui lapse institutsionaalsele hooldusele paigutamise põhjused langevad ära või kui on võimalik pakkuda lapsele muud liiki hooldust institutsionaalse hoolduse asemel, tühistab kohus viivitamatult lapse institutsionaalsele hooldusele paigutamise määruse ning teeb samal ajal asjaoludest lähtudes otsuse selle kohta, kelle hoolde usaldatakse laps edaspidi.

4 Kuidas lahendatakse vanemliku vastutuse küsimus, kui vanemad lasevad abielu lahutada või elavad lahus?

Lapse eest hoolitsemist käsitlev otsus on oluline eeltingimus vanematele abielulahutuse võimaldamisel. Otsustamisel võtab kohus arvesse lapse huve.

Kohus kaldub vanematevahelisest kokkuleppest kõrvale üksnes juhul, kui see on vajalik lapse huvide kaitsmiseks. Kohus võib anda lapse isikuhooldusõiguse ühele vanematest või näha ette jagatud või ühise isikuhooldusõiguse. Kohus võib lapse isikuhooldusõiguse anda ka muule isikule vanemate asemel, kui see on vajalik lähtuvalt lapse huvidest. Kohus võtab arvesse lapse isiksust, eelkõige tema arenguvõimalustega seotud andeid ja võimeid, vanemate elatustaset, samuti lapse emotsionaalset seisundit ja tausta, kummagi vanema suutlikkust last kasvatada, lapse praeguse ja eeldatava hariduskeskkonna stabiilsust ning lapse emotsionaalseid sidemeid õdede-vendade, vanavanemate või teiste sugulaste ja tuttavatega. Kohus võtab alati arvesse seda, kumb vanematest on seni nõuetekohaselt hoolitsenud lapse ning tema emotsionaalse, intellektuaalse ja kõlbelse arengu eest, samuti seda, kumb vanematest pakub lapsele paremaid tervisliku ja tulemusliku arengu võimalusi. Kohus pöörab tähelepanu ka lapse õigusele saada hoolitsust mõlemalt vanemalt ning mõlema vanemaga regulaarselt isiklikult suhelda, lapsest eraldi elava vanema õigusele saada lapse kohta korrapäraselt teavet; samuti võtab kohus arvesse vanema suutlikkust jõuda teise vanemaga üksmeelele lapse kasvatamise küsimustes. Kohus võib samuti otsustada kiita heaks vanematevahelise kokkuleppe, välja arvatud juhul, kui on selge, et vanemliku vastutuse kokkulepitud viisil teostamine ei ole kooskõlas lapse huvidega. Kui täieliku teovõimeta alaealise lapse vanemad ei ela koos ja nad ei suuda leppida kokku sellise lapse eest hoolitsemise küsimustes, teeb otsuse kohus omal algatusel. Samu põhimõtteid kohaldatakse juhul, kui kohus teeb otsuse lapse eest hoolitsemise küsimuses näiteks seoses vanemate abielu lahutamiseiga.

Lapse isikuhooldusõigusega vanem ja teine vanem otsustavad koos selle üle, kuidas hakkab lapsega suhtlema see vanem, kellel puudub lapse isikuhooldusõigus. Kui vanemad kokkuleppele ei jõua või kui see on nõutav lapse kasvatamise ja perekonnasuhete huvides, määrab vanema ja lapse vahelise suhtlemise korra kindlaks kohus. Põhjendatud juhtudel võib kohus määrata kindlaks ka vanema ja lapse kokkusaamise koha. Kui see on vajalik lapse huvidest lähtuvalt, piirab kohus vanema suhtlusõigust ja/või keelab vanema ja lapse vahelise suhtlemise.

Asjaolude muutumise korral muudab kohus oma otsust, mis käsitleb vanemlikust vastutusest tulenevate kohustuste ja õiguste teostamist. Kohus võib seda teha ka omal algatusel.

5 Kui vanemad sõlmivad vanemliku vastutuse küsimuses kokkuleppe, siis milliseid vorminõudeid peavad nad järgima, et kokkulepe oleks õiguslikult siduv?

Vanemate lahutuse korral tuleb vanemliku vastutuse teostamist käsitleva vanematevahelise kokkuleppega kindlaks määrata see, kuidas hakkab kumbki vanem pärast abielulahutust lapse eest hoolitsema. Selle kokkuleppega võivad vanemad samuti kindlaks määrata vanemate ja laste suhtlusõiguse. Kõnealuse vanematevahelise kokkuleppega peab nõustuma kohus, kes kiidab kokkuleppe heaks, välja arvatud juhul, kui on selge, et vanemliku vastutuse teostamine kokkulepitud viisil ei ole kooskõlas lapse huvidega. Sama kohaldatakse sellise kokkuleppe puhul, mille on sõlminud vanemad, kes ei ela koos.

6 Kuidas on võimalik vanemliku vastutuse küsimust kohtuväliselt lahendada, kui vanemad ei jõua kokkuleppele?

Lapse huvide kaitsmiseks julgustab kohus alaealise eest hoolitsemist käsitleva menetluse ajal vanemaid leidma lahendust lepituse teel. Kohus võib ette näha, et vanemad peavad võtma osa kohtuvälisest lepitus- või vahendusmenetlusest või pereteraapiast maksimaalselt kolme kuu jooksul või võib neid kohustada kohtuma lastepsühholoogiga.

Peale selle on võimalik kasutada n-õ abielu- ja perenõustamiskeskuste teenuseid. Neis keskustes pakuvad abi kvalifitseeritud psühholoogid ja sotsiaaltöötajad.

Lisaks võib laste sotsiaal- ja õiguskaitsega tegelev ametiasutus veenda vanemat, kes ei austa lapse või teise vanema õigusi (nt õigus lapse eest hoolitseda, lapsega regulaarselt suhelda), ning tutvustada talle õigusakte ja tema käitumise tagajärgi. Laste sotsiaal- ja õiguskaitsega tegelev ametiasutus võib samuti panna vanemale kohustuse kasutada professionaalset nõustamist, kui vanem ei suuda lahendada lapse kasvatamisega seotud probleeme ilma eksperdipoolse nõustamiseta, eelkõige lapse kasvatamise või suhtlusõiguse muutmist käsitlevate vaidluste ajal.

7 Kui vanemad pöörduvad kohtusse, milliseid last käsitlevaid otsuseid saab kohus teha?

Kui on täidetud kindlaksmääratud tingimused, võib kohus vanemate avalduse alusel teha otsuse eelkõige järgmistes vanemate ja laste vaheliste suhetega seotud asjades:

- lapse isikuga seotud õigused (nt õigus otsustada lapse ees- ja perekonnanime üle või õigus anda nõusolek lapse lapsendamiseks);
- lapse isikuhooldusõiguse ja suhtlusõiguse kindlaksmääramine;
- lapse isikuhoolduse alternatiivsed vormid (nt eestkoste, lapse hooldamine kolmanda isiku poolt, asendushooldus, institutsionaalne hooldus);
- ülalpidamiskohustus;
- lapse esindamine ja tema vara valitsemine, nõusoleku andmine lapsele õigustoimingute tegemiseks;
- lapse jaoks olulised küsimused, milles vanemad ei suuda kokku leppida (olulisteks küsimusteks loetakse eelkõige lapse elukoha kindlaksmääramist ja tema hariduse või töötamise üle otsustamist, kuid mitte tavapäraste meditsiiniliste ja sarnaste protseduuride tegemist).

Kõige sagedamini teeb kohus otsuseid selle kohta, kelle hoolde ta lapse usaldab, ning potentsiaalselt lapsega suhtlemise õiguse ja lapse ülalpidamise kohta.

8 Kui kohus otsustab, et lapse eestkostjaks jääb üks vanem, kas see tähendab, et see vanem võib kõiki lapsega seotud asju otsustada ilma neid enne teise vanemaga arutamata?

Lapse isikuhooldus on kõigest osa vanemliku vastutusega seotud kohustustest ja õigustest. Kui vanemalt, kellele ei antud lapse isikuhooldusõigust, ei võetud vanemlikku vastutust või tema vanemlikku vastutust ei piiratud ega peatatud, teostab ta endiselt vanemlikku vastutust seoses selle muude aspektidega ning ta ei jää ilma õigusest teha otsuseid last käsitlevates olulistest küsimustes. Vanemad teostavad vanemlikku vastutust vastastikusel kokkuleppel ja lähtuvalt lapse huvidest. Kui last käsitlevas küsimuses otsuse tegemisega viivitamine võib olla ohtlik, võib üks vanem teha otsuse või anda oma nõusoleku üksi; ta peab siiski teavitama teist vanemat viivitamata asjade seisust.

Kui vanemad ei saavuta kokkulepet lapse jaoks olulises, eelkõige lapse huvidega seotud küsimuses, teeb otsuse kohus ühe vanema avalduse alusel; seda kohaldatakse ka juhul, kui üks vanem on teise vanema lapse jaoks olulises küsimuses otsuse tegemisest kõrvale jätnud. Kohus teeb vanema avalduse alusel otsuse ka sellisel juhul, kui vanemad ei suuda kokku leppida, kumb neist esindab last kohtumenetluses või lapse vara valitsemisega seotud olulistest küsimustes.

Vanemad peavad teineteist teavitama kõigest olulisest, mis on seotud lapse ja tema huvidega.

9 Kui kohus määrab lapse vanemate ühise eestkoste alla, mida see igapäevaelus tähendab?

Tsiviilseadustikus eristatakse lapse hooldusõiguse andmist ühele vanemale, vanemate jagatud või ühist hooldusõigust või lapse hooldusõiguse andmist muule isikule vanemate asemel. Lapse hooldusõiguse andmise üle otsustamisel võtab kohus arvesse lapse huve. Kohus võib jagatud või ühise hooldusõiguse kohta otsuse tegemisest loobuda, kui vanemad on suutelised teineteisega suhtlema ja koostööd tegema.

Ühine hooldusõigus (lapse ühine kasvatamine)

See lapse hoolduse vorm tähendab, et puudub konkreetne otsus, millega antakse lapse hooldusõigus ainult ühele vanemale. Praktikas tähendab see, et ühise hooldusõiguse puhul võib üks vanem näiteks tagada lapse haridusvajaduste ja teine vanem sportimisvajaduste rahuldamise ja/või üks vanem keskendub lapse keeleõppele, samas kui teine vanem pöörab suuremat tähelepanu lapse muudele koolivälisetele tegevustele. Mõlemad vanemad osalevad võrdselt lapse tervise eest hoolitsemises ja materiaalsete vajaduste rahuldamises (nt toit, puhtus, rõivad jne). Kui lapse hooldusõigus antakse vanematele ühiselt, peavad vanemad sellega nõus olema.

Jagatud hooldusõigus (lapse kordamööda kasvatamine)

Jagatud hooldusõiguse korral on laps täpselt kindlaksmääratud ajavahemike kaupa vaheldumisi kummagi vanema hooldusel. Kohus määrab samuti kindlaks, millised õigused ja kohustused vanematel neil perioodidel on.

10 Millisesse kohtusse või ametiasutusse peab esitama avalduse seoses vanemliku vastutusega? Milliseid vorminõudeid peab järgima ning millised dokumendid avaldusele lisama?

Vanema kohustuste ja õigustega seotud avaldus tuleb esitada sellele maakohtule (Prahas pealinnapiirkonna kohtule, Brnos munitsipaalkohtule), kelle tööpiirkonnas on alaealise alaline elukoht; alalise elukoha puudumise korral tuleb pöörduda selle maakohtu poole, kelle tööpiirkonnas alaealine elab. Kohus võib alaealistega seotud asjades teha otsuse ka omal algatusel.

Avaldusele seatud nõuded sõltuvad avalduse liigist. Alati on siiski vajalik märkida menetlusosaliste ees- ja perekonnanimed ning aadressid või menetlusosaliste ja nende esindajate isikukoodid, kirjeldada olulisi asjaolusid ning märkida, millistele tõenditele hageja tugineb. Samuti peab avaldusest nähtuma, mida hageja taotleb ja millisele kohtule on avaldus adresseeritud.

Avaldus peab sisaldama kõiki kõnealuse asjaga seotud olulisi dokumente, nt sünnitunnistus, abielutunnistus, mis tahes varasemad lapsega seotud kohtuotsused jms. Avaldus tuleks esitada paberil vajalikul arvul eksemplarides, nii et üks eksemplar jääks kohtule ja iga menetlusosaline saaks vajaduse korral ühe eksemplari.

11 Milline on menetluse kord sellistes asjades? Kas on võimalik kohaldada kiirmenetlust?

Kohus võib alustada alaealise kohtuliku kaitsega seotud menetlust ka omal algatusel.

Ajutisi meetmeid käsitleva määrusega võib kohus ka enne asja kohta sisulise otsuse tegemist nõuda menetlusosaliselt vajaliku elatise maksmist ja/või anda lapse hooldusõiguse ühele vanematest või kohtu määratud isikule, kui see on vajalik menetlusosaliste vaheliste suhete ajutiseks korraldamiseks või kui on alust arvata, et kohtuotsuse täitmine on ohus. Ajutisi meetmeid käsitlev määrus väljastatakse tavaliselt avalduse alusel, kuid kui kohus saab menetlust (sellest tulenevalt ka alaealiste kohtuliku kaitsega seotud menetlust) alustada asja sisuliste asjaolude alusel omal algatusel, võib kohus teha ajutisi meetmeid käsitleva määruse samuti omal algatusel. Ajutisi meetmeid käsitleva määruse tegemise eest vastutab see kohus, kes on pädev asja menetlema, välja

arvatud juhul, kui seaduses on sätestatud teisiti. Ajutisi meetmeid käsitleva määruse taotlus peab sisaldama tsiviilkohtumenetluse seadustiku (õigusakt nr 99/1963 (seadustekogu); muudetud kujul) artikli 42 lõikes 4 ja artiklis 75 sätestatud andmeid, eelkõige järgmist: millisele kohtule on taotlus esitatud; taotluse esitaja ja taotluse sisu, s.t nende asjaolude kirjeldus, mille alusel on kavandatud ajutisi meetmeid käsitleva määruse tegemine õigustatud; taotluse eesmärk, s.t milliste meetmete võtmist taotleja soovib; väide, et ajutiselt on vaja korraldada menetlusosaliste suhteid või et on alust arvata, et kohtuotsuse täitmine on ohus; samuti taotluse koostamise kuupäev ja taotleja või tema esindaja allkiri. Taotlusele tuleb lisada dokumendid, millele taotleja viitab. Ajutiste meetmete taotlemisel peab taotleja ajutiste meetmetega kaasneva võimaliku kahju hüvitamise tagamiseks üldjuhul maksma kindlaksmääratud summas tagatise hiljemalt samal päeval, mil ta esitas taotluse ajutisi meetmeid käsitleva kohtumääruse saamiseks. Kuid kui ajutisi meetmeid taotletakse ülalpidamiskohustusega seotud asjas või kui tegemist on ajutisi meetmeid käsitleva määrusega, mille kohus võib teha ka omal algatusel, siis tagatist ei nõuta. Kohus teeb ajutiste meetmete kohta otsuse viivitamata. Kui otsusega viivitamisega ei kaasne ohtu, võib kohus teha ajutiste meetmete taotluse kohta otsuse seitsme päeva jooksul pärast taotluse esitamist. Kohus teeb otsuse menetlusosalisi ära kuulamata. Kui kohus teeb ajutisi meetmeid käsitleva määruse, kehtestab ta taotluse esitajale kohustuse esitada kohtule avaldus menetluse alustamiseks ettenähtud aja jooksul. Kohus võib samuti määrata, et esialgseid meetmeid kohaldatakse üksnes teatava aja jooksul.

Spetsiaalseid kohtumenetlusi käsitleva seadusega (õigusakt nr 292/2013 (seadustekogu); muudetud kujul) nähakse ette sellised ajutised erimeetmed, mida võetakse juhul, kui alaealine on jäetud hoolitsuseta, olenemata sellest, kas on olemas isik, kellel on lapse hooldusõigus, või kui lapse elu, tema normaalne areng või muu oluline huvi on tõsiselt ohus või kahjustada saanud. Sellisel juhul teeb kohus sellise ajutisi meetmeid käsitleva määruse, mille ta saab teha üksnes laste sotsiaal- ja õiguskaitsega tegeleva ametiasutuse taotluse alusel, ning korraldab lapse suhteid vajaliku aja jooksul, nähes ette lapse paigutamise otsusega kindlaksmääratud sobivasse keskkonda. Sellise ajutisi meetmeid käsitleva määrusega on võimalik paigutada laps ajutiselt asendusperre selliseks ajaks, mille jooksul ei saa vanem mõjuvatel põhjustel lapse eest hoolitseda või pärast mille lõppemist on võimalik laps paigutada lapsendamisele eelnevale hoolitajale; samuti on võimalik otsustada, et lapsendamiseks ei ole nõutav vanemate nõusolek. Kohus teeb ajutiste meetmete võtmist käsitleva taotluse kohta otsuse viivitamata, kuid hiljemalt 24 tunni jooksul pärast taotluse esitamist. Otsus kuulub koheselt täitmisele ning kohus teeb otsuse täitmisega seoses koostööd asjakohaste ametiasutustega.

12 Kas menetluskulude katteks on võimalik saada menetlusbabi?

Kohtukulud käsitleva seaduse (seadus nr 549/1991; muudetud kujul) kohaselt ei tule alaealiste hooldusõiguse ja alaealiste kohtuliku kaitsega seotud menetluste puhul maksta lõivusid. See tähendab, et isik, kes esitab hagi seoses vanema kohustuste ja õigustega, ei ole kohustatud tasuma kohtukulusid. Teatavatel tingimustel on võimalik määrata õigusesindaja tasuta või vähendatud tasu eest. Kohus määrab esindaja selle menetlusosalise taotluse alusel, kellega seoses võib eeldada, et kohus vabastab ta täielikult või osaliselt kohtukulude tasumisest, kui see on vajalik näiteks tema huvide kaitsmiseks. Kui see on vajalik menetlusosalise huvide kaitsmiseks, määratakse talle advokaat. Esindaja määramine peab olema põhjendatud menetlusosalise olukorraga (praktikas võib põhjuseks olla raske majanduslik või sotsiaalne olukord, kuid alati on vaja arvesse võtta juhtumi konkreetseid asjaolusid) ning hagi näol ei tohi tegemist olla meelevaldse või ilmselgelt edutu katsega õigusi jõustada või neid kaitsta.

Seadusega, mis käsitleb õigusabi andmist Euroopa Liidu piiriüleste vaidluste korral (seadus nr 629/2004; muudetud kujul), reguleeritakse õigusabi kättesaadavust seoses Euroopa Liidu liikmesriigis läbiviidavate õigustoimingutega, mille üks osaline on teises liikmesriigis elav füüsiline isik. Seda abi antakse seoses kohtumenetluse ja täitemenetluse raames tehtavate õigustoimingutega.

Advokaadina tegutsemist käsitlevas seaduses (seadus nr 85/1996; muudetud kujul) on sätestatud, millistel tingimustel on võimalik taotleda, et Tšehhi Advokaatuur määraks otse tasuta õigusnõustaja.

13 Kas vanemliku vastutuse kohta tehtud otsuse saab edasi kaevata?

Jah, vanemlikku vastutust käsitleva otsuse peale on võimalik esitada apellatsioon. Vanemlikust vastutusest tulenevate õiguste ja kohustustega seoses on esimeses astmes pädevad otsuseid tegema maakohtud. Esimese astme kohtu otsuste peale esitatud apellatsioone lahendavad piirkonnakohtud (või Prahas lahendab neid munitsipaalkohus). Kohtu otsuse peale saab apellatsiooni esitada 15 päeva jooksul alates vaidlustatava kirjaliku kohtuotsuse saamisest, välja arvatud juhul, kui apellatsiooni esitamine ei ole seaduse alusel võimalik (nt ei saa apellatsiooni esitada selle kohtuotsuse peale, millega kiidetakse heaks vanemetevaheline kokkulepe lapse hooldamise kohta). Apellatsioon, mis esitati pärast 15päevase tähtaja lõppu, loetakse samuti esitatuks õigeaegselt, kui apellant tegutses apellatsioonikohtult saadud ebaõige teabe alusel.

Tuleb rõhutada, et mõni otsus võib kuuluda esialgselt täitmisele – selliseid otsuseid võib täitmisele pöörata isegi juhul, kui nende peale on esitatud apellatsioon. Esialgselt kuuluvad täitmisele otsused, millega mõistetakse välja elatis, ja otsused, millega pikendatakse sellise kasvatusliku meetme kestvust, mille raames võeti laps ajutiselt ära vanemate või muu isiku hoole alt.

14 Teatavatel juhtudel võib osutada vajalikuks taotleda kohtult või mõnelt muult ametiasutuselt vanemlikku vastutust käsitleva otsuse täitmist. Milline on menetluse kord sellisel juhul?

Tšehhi Vabariigis tuleb alaealise hooldusõigusega seotud otsuse täitmise avaldus esitada kohtule. Otsuse täitmisele pööramisel kohaldatakse spetsiaalseid kohtumenetlusi käsitlevas seaduses (seadus nr 292/2013; muudetud kujul) sätestatud menetlust.

Selliste menetluste puhul on pädev lapse elukohajärgne üldkohus, s.t see maakohus (Prahas pealinnapiirkonna kohus, Brnos munitsipaalkohus), kelle tööpiirkonnas alaealine vanemetevahelise kokkuleppe või kohtuotsuse alusel või muude otsustava tähtsusega asjaolude tõttu elab. Avaldus peab sisaldama kogu vajalikku teavet (õigustatud isik ja kohustuslane, kohustuslasele pandud kohustuse ulatus ja sisu ning asjaomase kohustuse täitmise tähtaeg, samuti andmed täitedokumendi s.t täidetava otsuse kohta).

Enne otsuse täitmisele pööramiseks korralduse andmist võib kohus, kui tal on selleks konkreetsed põhjused ja/või kui kohustuslast ei teavitatud kohustuse täitmata jätmisega kaasnevatest tagajärgedest, kutsuda kohustuslast üles täitma otsust või kokkulepet vabatahtlikult ning teavitada teda võimalustest pöörata otsus tema vastu täitmisele rahatrahvide määramise või lapse äraviimise kaudu. Kohus võib samuti paluda, et asjakohane laste sotsiaal- ja õiguskaitsega tegelev ametiasutus suunaks kohustuslast kohustusi täitma, ilma et oleks vaja anda korraldust otsuse täitmisele pööramiseks.

Kui isik ei täida oma kohustust ka pärast kohtult juhiste saamist, näeb kohus ette otsuse täitmisele pööramise rahatrahvi määramisega. Seda võib teha korduvalt. Üksiku trahvi summa ei tohi olla üle 50 000 Tšehhi krooni. Muud kohtu võetavad meetmed võivad hõlmata kohtumist lepitajaga või lastepsühholoogiaga või kohanemiskava kindlaksmääramist eesmärgiga hõlbustada järkjärgulisi kontakte lapse ja temaga suhtlemise õigust omava isiku vahel.

Kui nimetatud meetmete rakendamisel olenemata isik kohustusi ei täida või kui asjaolude põhjal on ilmne, et selline lähenemisviis ei ole taganud kohustuste täitmist, näeb kohus otsuse täitmisele pööramiseks erandjuhtudel ette lapse äravõtmise isikult, kellega laps ei peaks kokkuleppe või otsuse kohaselt koos olema. Otsus, millega anti korraldus lapse äraviimiseks, tehakse kohustuslasele teatavaks alles otsuse täitmise ajal.

15 Mida tuleb teha, et muu liikmesriigi kohtu vanemlikku vastutust käsitlevat otsust selles liikmesriigis tunnustataks ja täidetakse?

Vanemlikku vastutust käsitlevaid otsuseid, mille on teinud Euroopa Liidu liikmesriikide kohtud, tunnustatakse Tšehhi Vabariigis ühegi erimenetluse järgimist nõudmata kooskõlas nõukogu 27. novembri 2003. aasta määrusega (EÜ) nr 2201/2003, mis käsitleb kohtualluvust ning kohtuotsuste tunnustamist ja täitmist kohtuasjades, mis on seotud abieluasjade ja vanemliku vastutusega, ning millega tunnistatakse kehtetuks määrus (EÜ) nr 1347/2000 (edaspidi „määrus (EÜ) nr 2201/2003“). Kuid mis tahes huvitatud isik võib pöörduda kohtu poole, et saada otsus kohtuotsuse tunnustamise või tunnustamata jätmise kohta. Tšehhi

Vabariigis menetlevad selliseid asju esimeses astmes maakohtud (Prahas pealinnapiirkonna kohtud, Brnos munitsipaalkohus). Pädev on taotluse esitaja suhtes üldise pädevusega maakohus. Muudel juhtudel on pädev see maakohus, kelle tööpiirkonnas leidis või võib leida aset sündmus, millega seoses on tunnustamine oluline.

Enne seda, kui vanemlikku vastutust käsitleva ja teises liikmesriigis tehtud otsuse saab Tšehhi Vabariigis täitmisele pöörata, tuleb see eespool osutatud määruses (EÜ) nr 2201/2003 sätestatud erimenetluse kohaselt täidetavaks tunnistada. Tšehhi Vabariigis esitatakse täitmisotsuse taotlus kohaliku pädevusega maakohtule (Prahas pealinnapiirkonna kohtule, Brnos munitsipaalkohtule). Kohaliku kohtu pädevus määratakse kooskõlas määrusega (EÜ) nr 2201/2003 kindlaks selle isiku alalise elukoha alusel, kelle suhtes täitmist taotletakse, või lapse alalise elukoha alusel; kui kumbki nimetatud kohtadest ei asu kohtuotsuse täitmise liikmesriigis, määratakse kohalike kohtute pädevus kindlaks otsuse täitmise koha alusel.

Lapsega suhtlemise õigust käsitlev otsus ja määruse (EÜ) nr 2201/2003 artikli 11 lõike 8 alusel tehtud otsus, millega nõutakse lapse tagastamist, kuuluvad vastavalt määruse (EÜ) nr 2201/2003 artiklitele 41 ja 42 teises liikmesriigis täitmisele ilma täitmisotsuse tegemise vajaduseta ning ilma võimaluseta selle tunnustamist vaidlustada, kui kohtuotsus on päritoluliikmesriigis tõendatud määruse (EÜ) nr 2201/2003 lisas esitatud standardvormi kasutades.

Otsuse tunnustamise või mittetunnustamise taotlusele ning täitmisotsuse taotlusele tuleb lisada selline otsuse koopia, mis vastab autentsuse tõendamiseks vajalikele tingimustele (nt otsuse duplikaat või tõestatud ärakiri), ning artikli 39 kohane tõend, mille on välja andnud otsuse teinud liikmesriigi asjakohane ametiasutus ja mis on vormistatud määruse (EÜ) nr 2201/2003 lisas esitatud standardvormi kasutades. Kui otsus on tehtud tagaselja, tuleb esitada ka selle dokumendi originaal või tõestatud koopia, millega kinnitatakse, et kohtusse ilmumata jätnud menetlusosalisele toimetati kätte menetluse algatamise avaldus või muu sarnane dokument, või mis tahes dokument, mis tõendab, et kostja aktsepteeris kohtuotsust sõnaselgelt. Kui tõendit või tagaselja tehtud otsusega seoses nõutavaid dokumente ei esitata, kohaldatakse määruse (EÜ) nr 2201/2003 artikli 38 lõikes 1 sätestatud menetlust.

Kui nimetatud määruses sätestatud tingimused on täidetud, kohaldatakse teises ELi liikmesriigis vanemliku vastutuse küsimuses tehtud otsuse täitmisele pööramise puhul sama menetlust nagu siseriiklike otsuste täitmisele pööramise puhul. Lisateabe saamiseks tutvuge eelmisele küsimusele antud vastusega.

16 Millisesse kohtusse pean ma selles liikmesriigis pöörduma, et vaidlustada muu liikmesriigi kohtu vanemlikku vastutust käsitleva kohtuotsuse tunnustamine? Milline on menetluse kord eespool nimetatud juhtudel?

Kohtuotsuse peale esitatakse apellatsioon asjaomase otsuse teinud kohtule. Apellatsiooni kohta teeb otsuse kõrgema astme kohus.

17 Millist õigust kohaldab kohus vanemlikku vastutust käsitlevas menetluses, kui laps või pooled ei ela selles liikmesriigis või on eri kodakondsusega?

Vanemlikku vastutust käsitlevates asjades määratakse kohaldatav õigus kindlaks vastavalt 19. oktoobri 1996. aasta vanema kohustuste kindlaksmääramise ja laste kaitse abinõude rakendamise pädevuse, kohaldatava õiguse, abinõude tunnustamise, rakendamise ja koostöö konventsioonile. Mis tahes kahepoolsed välislepingud, mille Tšehhi Vabariik on sõlminud teiste riikidega, on ülimuslikud 1996. aasta konventsiooni suhtes, välja arvatud juhul, kui on tehtud 1996. aasta konventsiooni artikli 52 lõike 1 kohane deklaratsioon (sellise deklaratsiooni on Tšehhi Vabariik ja Poola teinud seoses vastastikuse kahepoolse kokkuleppega ning selle deklaratsiooniga tagati 1996. aasta konventsiooni ülimuslikkus).

See veebileht on osa portaalist „Teie Euroopa“.

Sooviksime teilt [tagasisidet](#) selle kohta, kui kasulikuks peate sellel esitatud teavet.

Your
Europe

This webpage is part of an EU quality network

Viimati uuendatud: 15/12/2020

Käesoleva veebilehe omakeelset versiooni haldab Euroopa õiguslase koostöö võrgustiku vastav riiklik kontaktpunkt. Tõlked on teostanud Euroopa Komisjoni teenistused. Originaali tehtavad võimalikud muudatused asjaomase riikliku ametiasutuse poolt ei pruugi kajastuda tõlkeversioonides. Komisjon ja Euroopa õiguslase koostöö võrgustik ei võta mingit vastutust ega kohustusi seoses käesolevas dokumendis esitatud või viidatud teabe ega andmetega. Palun lugege õiguslikku teadaannet lehekülje eest vastutava liikmesriigi autoriõiguste kohta.